

ролями) або неформальний (як незалежний від офіційної освітньої політики та спрямований на досягнення індивідуалізованих цілей).

Закон переходу кількісних змін у якісні визначається емпіричним характером неформального навчання, де накопичення результативного педагогічного досвіду призводить до його формалізації (опису, наукового обґрунтування, широкого впровадження) через присвоєння системі формального навчання. Прикладом можуть слугувати такі педагогічні технології, як діалогове навчання, тренінгове навчання, дистанційне навчання, які, будучи започатковані поза формальною системою освіти сьогодні активно у ній використовуються.

Дія визначених діалектичних законів забезпечує неперервний розвиток неформальної освіти.

Література

1. Зайченко І. В. Педагогіка : [навч. посіб.] / І. В. Зайченко. – К. : Освіта України, КНТ, 2008. – 528 с.
2. Педагогіка вищої школи / За ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2005. – 399 с.

Палько Інна

асистент кафедри соціальної педагогіки
та педагогічної майстерності
Житомирського державного
університету ім. Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ КОМІКСІВ У ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Сьогодні комікси все більше перетворюються на ефективну навчальну методику, коли молодим людям цікаво не лише читати, а й створювати їх. У такому випадку вони стають зручною формою комунікації та відкривають якісно новий підхід до інтерналізації інформації. Це новаторський вид мистецтва з вагомим етичним, культурним, аксіологічним, гуманітарним і педагогічним потенціалом [5, с. 8]. Відповідно, питанням використання коміксів у навчально-виховному процесі займалася Н. В. Вострякова, працювали над застосування коміксів щодо профілактики торгівлі людьми Т. Л. Лях, В. Н. Салюкова [4]; над психолінгвістичним аналізом коміксу працював А. Г. Сонін [7], особливостями застосування коміксу для вивчення французької мови та дослідженнями французьких коміксів займалися А. І. Рєзнікова, Т. Б. Авсеєнкова, Л. Г. Столярова [1] та ін. Крім того, дидактичні можливості коміксів у процесі навчання біології досліджував Є. Даниленко [3], проаналізував особливості коміксу як

пізнавально-розважального жанру, засобу навчання іноземних мов Д. Ольшанський [6] та ін.

Таким чином, попри досить активне дослідження науковцями можливостей застосування коміксу в роботі з учнями / студентами, все-таки за ним міцно закріпився більш низький статус, почасти стереотипний, що стосується відсутності глибини та нашарування несприятливого смислового забарвлення. Проте в нашій роботі маємо *на меті* поділитися досвідом щодо використання коміксів для формування міжкультурної толерантності майбутніх соціальних педагогів тощо.

Зокрема, для початку проаналізуємо основну категорію, а саме: комікс (від англ. comic – комедійний, комічний, смішний; рідше вживається англ. термін sequential art – дослівно «послідовне мистецтво», яке використовує прийом «далі буде») – це послідовність малюнків, зазвичай з короткими текстами, що створюють певну зв'язну розповідь. Ці тексти мають специфічну форму філактеру – «мовної бульбашки» («мовної хмарки», «мовного димка», виноски; англ. speech balloon), в якій розміщуються думки персонажу, заголовки та титри тощо [4, с. 5]. А. Г. Сонін дає більш точне визначення коміксу: «комікс – це особливий спосіб оповіді, текст якого складає послідовність кадрів, що містять, крім малюнка, вербальне відтворення, передає переважно діалог персонажів і укладену в особливу рамку. При цьому малюнок і укладений в нього вербальний текст утворюють органічну смислову єдність» [7, с. 12]. У коміксах, як правило, використовується дуже природна розмовна мова, діалоги дуже лаконічні, сенс коміксу стає зрозумілий завдяки зображенню. Однак комікс – це не тільки зміст, але ще і форма. Активне сприйняття навчальної інформації – почути, прочитати, побачити зображення і усвідомити ідею – завжди більш ефективно, тому і надзавдання коміксу полягає в тому, щоб висловити якомога більше в наочному, зоровому образі [1, с. 133].

Л. М. Архипова зазначає, що до переваг коміксів відноситься: ємність інформації; образність і динамічність її відображення; можливість регулювати надходження інформації; стислість і точність мови, драматизація оповідних сюжетів; ігровий жанр; багаторазовість повторення окремих кадрів і сюжету в цілому; економія психічних зусиль щодо сприйняття інформації; можливе різноманіття завдань щодо відображення, розуміння і творчого засвоєння навчального матеріалу коміксів [2, с. 108].

Аналізуючи вищезазначене, для нас вбачається найбільш ефективним застосування освітніх коміксів у роботі зі студентами над темою міжкультурної толерантності у двох основних напрямках діяльності: 1) просвітницько-профілактичні заняття з використанням коміксів на основі методу case-study; 2) конструювання разом зі студентами власних фото-коміксів тощо. Проте майбутні соціальні

педагоги, які використовуватимуть у профілактичній роботі комікси, мають знати певні організаційно-педагогічні вимоги щодо проведення таких профілактичних заходів, а саме: знати сутність поняття «комікс», історію його походження, різновиди та особливості коміксів; розрізняти зміст понять «профілактика», «соціальна профілактика», «загальна профілактика», «спеціальна профілактика», «індивідуальна профілактика», «профілактика ризикованої поведінки підлітків», «профілактична програма» та «профілактичний захід», оскільки від вибору дій спеціаліста залежатиме доцільність використання коміксів у просвітницько-профілактичній роботі; усвідомити комікси як різновид case-study (методу конкретних ситуацій); визначити завдання щодо організації та проведення профілактичного заняття з використанням коміксу; вивести алгоритм просвітницько-профілактичного заняття з використанням коміксу [4, с. 3—4]. Додатково підкреслимо, що до основних елементів коміксу, з якими студенту необхідно буде працювати, або над якими треба буде працювати, відносимо: *мовну «бульбашку»* (місце на малюнку, зазвичай круглої форми, для позначення слів чи думок персонажів), *титри* (місце на малюнку, зазвичай прямокутної форми, для опису сцени чи дії), *кадр (рамка)* – окремий малюнок), *панель* (набір малюнків, об'єднаний в одне графічне ціле; може бути представлена в горизонтальній послідовності, як у комік-стріпах; або, наприклад, займати цілу сторінку (чи розворот) у журналі чи книжці), *розкадровка* (ескіз (незавершений варіант) панелей), *сюжетна лінія* (оповідь або послідовність подій, що утворюють комікс [5, с. 44].

Отже, щодо апробованих нами найбільш ефективних напрямків діяльності щодо роботи з освітніми коміксами зазначимо наступне: перший напрямок – просвітницько-профілактичне заняття з використанням коміксів на основі методу case-study включає кілька етапів: *підготовчий* (тренер підбирає комікс, що відповідає запропонованій темі та відповідну літературу, в даному випадку, що стосується теми формування міжкультурної толерантності майбутніх соціальних педагогів); *вступ* (тренер налаштовує групу на роботу, використовуючи тренінгові техніки, визначаються очікування та завдання заняття, учасники отримують комікси та чіткі інструкції по роботі з ними); *основна частина – робота в групі (близько 6-7 осіб) щодо аналізу коміксу* (підготовка звіту за опрацьованим коміксом, дискусія по питаннях для обговорення, що підготовлені до коміксу, напрацювання рішень та власне підготовка доповіді); *оприлюднення результатів у загальній групі* (представлення результатів роботи мікрогруп у загальній групі, дискусія, аналіз запропонованих рішень, використання тренінгових вправ для затренування отриманої інформації та вироблення конкретних умінь / навичок); *завершення* (підведення підсумків, напрацювання рекомендацій) тощо.

Другий напрямок – конструювання разом зі студентами власних фото-коміксів вимагає певної послідовності та відповідних складових, зокрема: об'єднання студентів у *мікрогрупи* кількістю 6-8 осіб, визначення *теми, мети та завдань*; написання *анотації* до коміксу (ідея, короткий зміст майбутнього фото-коміксу); *пошук інформації* (робота з джерелами, що окреслюють запропоновану тематику); підготовка літературного *сценарію коміксу* (обов'язковим моментом даного компоненту є пошук оригінального сценарного ходу); підготовка *першої розкадровки* (відображає всю історію загалом у діях та діалогах, містить тільки швидкі ескізи та не призначена не для демонстрації, а для подальшого продумування ідей), *друга розкадровка* (чернетка остаточного коміксу з чітко промальованими малими деталями, але розвиток сюжету й компоновка панелі можуть суттєво змінюватися); *кастинг акторів* на відповідні ролі та *фотографування* для коміксу на основі розкадровки; *моделювання фото-коміксу* за допомогою комп'ютерної програми (наприклад, comics life 3); розробка *питань для обговорення* (близько 6-8 питань); *розміщення фото-коміксу* на освітніх Інтернет-ресурсах тощо.

Необхідно наголосити, що розроблені до коміксу запитання варто об'єднати в такі блоки: *ситуаційні* (наприклад: Що відбувалося у сюжеті? Що могло трапитися до зображених подій? Що може відбутися після? тощо); *продуктивні* — з метою заглиблення у проблему (можуть починатися з займенників «Чому?», «Як?», «Коли?», «Навіщо?»); *причинно-наслідкові* (можуть починатися зі слів: «Наведіть приклади...», «А як би вчинили Ви?», «Чи можлива така ситуація насправді?» тощо) [4, с. 14].

Підкреслимо, що в нашій практиці вбачається логічний причинно-наслідковий зв'язок між обома описаними напрямками роботи, оскільки сконструйовані майбутніми соціальними педагогами освітні фото-комікси є цінними кейсами для просвітницько-профілактичного заняття. Крім того, робота з коміксами допомагає вирішити питання мотивації щодо вивчення запропонованої тематики, наблизити максимально навчання до життя, також можна сміливо говорити, що студент, який не тільки вміє працювати з вже готовим коміксом, але і вміє створювати його, – не просто механічно заучує матеріал, а прагне зрозуміти суть, самостійно добуває знання та випрацьовує відповідні навички тощо.

Власне фото-комікси, розроблені студентами можуть висвітлювати будь-якої соціально-педагогічної теми, проте на разі зупинимо увагу на тих, що стосуються теми міжкультурної толерантності. Кожна історія коміксу чітко дотримується вимог композиції, а саме: *зав'язка* (передумови для створення ситуації, коли головний герой / героїня втрапить в ситуацію дискримінації); *розвиток дії* (наростання напруги по відношенню до головного героя

/ героїні); *кульмінація* (найвища точка напруги в коміксі, коли головний персонаж проходить межу незворотності, вчиняється агресія по відношенню до нього), *розв'язка* (завершення історії, часто зі щасливим фіналом). Крім того, по завершенню ініціюється дискусія на основі непростих питань. Зазначимо, що цьогогоріч у центрі сконструйованих студентами коміксів була наступна тематика: ромофобія; антисемізм; міжкультурні / міжнаціональні стереотипи; расизм у спорті; «мова ворожнечі» (у контексті нинішньої ситуації: українці-росіяни); дискримінація ВПО; етноцентризм та його протидія; порушення прав людини та ін. Зі створеними фото-коміксами детально можна ознайомитися за посиланням – https://vk.com/album-35964089_231557545.

Для визначення сильних і слабких сторін щодо використання коміксів у контексті формування міжкультурної толерантності, можливостей і загроз було здійснено SWOT-аналіз (див. Табл. 1).

Таблиця 1.

SWOT-аналіз щодо використання коміксів у контексті формування міжкультурної толерантності

<i>Сильні сторони (S)</i>	<i>Слабкі сторони (W)</i>
інноваційність та прогресивність проекту; заглиблення не тільки в теоретичний матеріал, але і моделювання ситуації на реальне життя, шукаючи при цьому можливі варіанти розв'язку проблеми; поєднання у підготовці коміксу ряду активностей: дослідження теоретичного матеріалу щодо теми коміксу, розвиток літературних здібностей, напрацювання навичок написання сценарію, підготовки розкадровки, ознайомлення з навичками фотографії, напрацювання вмінь роботи з спеціальними графічними комп'ютерними програмами, вдосконалення навички систематизації та узагальнення матеріалу для підготовки питань для обговорення та ін.; доступність відображення об'ємної інформації у лаконічному форматі; орієнтація на молодіжне середовище; низька затрата матеріальних ресурсів.	низька популярність коміксів та стереотипи щодо їх використання; невелика кількість науково-методичної літератури, що допоможе працювати над створенням коміксів та власне їх застосування на практиці; необхідність у ретельно підібраній інформації та в якісній роботі над підготовкою матеріалу для створення коміксу; відсутність фахової підготовки щодо ефективного використання коміксів (тренерів, які у власні практики активно використовують комікси та власне проводять майстер-класи по їх створенню); висока трудо- і часомісткість даного проекту.
<i>Можливості (O)</i>	<i>Загрози (T)</i>
зв'язок створених фото-коміксів з Інтернетом (створення веб-коміксів); розширення можливостей використання й інших видів коміксу, наприклад, мальованого; можливість залучення до роботи над коміксами міждисциплінарних фахівців / експертів; чітко визначена цільова група, знання її специфіки та	зміна тенденцій та втрата інтересу до використання коміксів у соціально-педагогічній діяльності; відсутність ресурсу для проведення тренінгових курсів щодо їх створення; неможливість конкурувати з більш професійно створеними коміксами.

прорахування засобів впливу на неї; можливість доєднати до коміксів інших інноваційних форм роботи, щоб ефективно працювати над висвітленням запропонованої теми (наприклад, мультиплікація, розробка настільних ігор); популяризація використання коміксів для роботи і в іншій соціально-педагогічній тематиці.	
---	--

Крім того, варто відзначити, що нами витримані основні компоненти структури коміксу, що дозволяє нам говорити про нього як про ефективну технологію формування міжкультурної толерантності. Зокрема, це наступні компоненти: *когнітивний* (знання про міжкультурну толерантність, права людини та ін.), *аксіологічний* (інтереси, прагнення, потреби, пов'язані з формуванням толерантної поведінки), *комунікативний* (вміння здійснювати комунікацію на толерантній основі), *поведінковий* (прояв соціально акцентованих поведінкових дій стосовно представників іншої культури), *ідентифікаційний* (співвідношення себе з певною групою) та ін. Дані компоненти зреалізуються у вербально-графічній площині коміксу, що дає нам можливість аналізувати його як продукт діяльності та робити висновок про рівень міжкультурної толерантності майбутнього соціального педагога / рівня міжкультурної толерантності робочої групи тощо.

Крім того, ми переконані, що освітній фото-комікс – це прогресивна інноваційна технологія, що не тільки полегшує навчально-виховний процес, а й робить його осмисленим та результативним. Зазначимо і про необхідність введення відповідних практикумів, проведення майстер-класів під час професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, що вчитимуться конструювати фото-комікс та працювати з ним, та не виключаємо можливості застосування в діяльності й інших видів коміксу, що збагатить технологічну лексику навчання міжкультурній толерантності тощо.

Література

1. Авсеєнкова Т. Б. Комикс как компонент обучения иностранному (французскому) языку / Т. Б. Авсеєнкова // Современные технологии профессионального образования : проблемы и перспективы : материалы научно-методической конференции с международным участием / Минобрнауки России, Уральский государственный лесотехнический университет. — Екатеринбург : УГЛТУ, 2014. — С. 132—135.
2. Архипова Л. М. Комиксы как инновационный метод активизации познавательной сферы учащихся с задержкой психического развития в процессе обучения истории / Л. М. Архипова // Ярославский педагогический вестник. — 2012. — № 4 ; Т. II. — С. 106—110.

3. Даниленко Є. Дидактичні можливості коміксів у процесі навчання біології / Є. Даниленко // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2010. — № 6. — С. 101 —106.
4. Лях Т. Л. Навчально-методичні матеріали «Твоє життя – твій вибір» / Т. Л. Лях, В. Н. Салюкова // Проект «Попередження торгівлі людьми шляхом розвитку соціальної роботи та мобілізації громад», 2011. — 14 с.
5. Малюємо комікси щодо сталого розвитку : навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс] / автори Е. Йорсатер, М. Мелманн, Л. Пшеніцина, І. Семко, І. Тікота ; укр. версія І. Сущенко, О. Пометун. — Режим доступу : <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fesd.org.ua%2Fsites%2Fesd.org.ua%2Ffiles%2Fprograms%2Fcomix.pdf&name=comix.pdf&lang=uk&c=57252436eaf5>.
6. Ольшанський Д. В. Дидактичні умови використання коміксів у навчанні іноземних мов молодших школярів : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.09 / Д. В. Ольшанський. — К., 2002. — 18 с.
7. Сонин А. Г. Комикс : психолінгвистический анализ : [монография] / А. Г. Сонин. — Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 1999. — 111 с.

Пирог Ганна

*кандидат філософських наук,
доцент*

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

Психологія особистісного зростання має не тільки індивідуальний вимір, але й соціальний – формування і розвиток людини як особистості відбувається в певних соціальних умовах та відчуває на собі вплив суспільних та політичних процесів. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується трансформацією суспільних цінностей та ідеалів, що призводить до значних змін у взаємовідносинах людини з державою, владою, політикою та переоцінки соціальних та політичних цінностей. У таких умовах політичні орієнтації громадян зазнають серйозних перетворень і потребують уваги науковців, зокрема психологічних досліджень.

Починаючи з праць А. Адорно, Г. Айзенка, Е. Фрома, вивчення політичних орієнтацій почало проводитися в психологічному напрямку. Психологічним основам політичних орієнтацій присвячені праці Д. Істона, Дж. Денніса, В. Васютинського; глибокий психологічний аналіз політичних орієнтацій проводили Г. Ділігенський, Е. Шестопа, М. Головатий, В. Павлов. У сучасній політико-психологічній літературі мають місце дослідження політичних орієнтацій досить широкого спектру – від констатації політичних вподобань виборців до виявлення зв'язку між ними та